

Street art en herleefd erfgoed

Auteur: Gerard Goudriaan

Langs muurschilderingen en hergebruikte gebouwen

Op de Laakhaven en de Binckhorst was veel industriële bedrijvigheid. De Laakhaven heeft voor een groot deel plaats gemaakt voor woningbouw en dienstverlenende activiteiten. De Binckhorst was tot voor kort een belangrijk bedrijfsterrein en bevindt zich nu in de overgangsfase naar een moderne nieuwbouwwijk gelardeerd met bijpassende dienstverleningsactiviteiten als hippe horeca en ondersteunende huisvesting voor creatieve ondernemers.

Deze activiteiten vinden plaats in herleefd erfgoed als verffabrieken die nu restaurant zijn geworden en een sigarettenfabriek als verzamelpand voor creatieve ondernemers. In de te bezoeken gebieden valt ook van veel street art te genieten. Die komt bijvoorbeeld voor op een muur van de Haagse Hogeschool, op zijmuren van woningen, in en bij een skatepark en in een hotel dat street art heeft omarmd. Hopelijk blijft de street art hier nog lang gehandhaafd, maar dat is altijd de vraag bij dit soort ontwikkelingsprojecten. Houd er rekening mee dat niet alles meer aanwezig is.

Routebeschrijving

Neem op station HS de noordelijke passage, uitgang Laakhaven. Na de uitgang loop je schuin tegen een viaduct aan. Ga onder en voorbij het viaduct. Direct daarna rechtsaf Waldorpstraat. Eerste weg linksaf Stamkartstraat. Op het eind van de straat zie je links een aansprekende muurschildering.

Dit werk van Karski & Beyond zet drie mensenrechten- en milieurechtenverdedigers in de schijnwerpers. Dit zijn links onder milieurechtverdediger Berta Cáceres uit Honduras, rechts onder mensenrechtenverdediger Vitaly Safarov uit Georgië en boven de veel bekendere Zweedse klimaatactiviste Greta Thunberg. Alle drie zetten zij zich op verschillende plekken in de wereld in voor het klimaat, vrijheid en gelijkheid.

Dit project uit 2020 is een samenwerking van Justice and Peace en de Haagse Hogeschool en gesteund door de gemeente Den Haag als stad van vrede en recht.

Hierna rechtdoor de poort onderdoor. Rechtsaf langs het water, dan linksaf brug over tot voorbij de rotonde. Rechtsaf over het zebepad. Voetpad in, Slachthuisplein op. Bij de ingang staan links en rechts de poortgebouwen uit 1911 die tot 1985 woningen waren. Nu wonen er studenten. Voor je zie je de oude schoorsteen van het slachthuis, schuin links het gerestaureerde overblijfsel. Loop naar de ingang.

Het gemeentelijk slachthuis van architect A.A. Schadée stond hier tussen 1911 en 1985.

In 1992 begon de gemeente met de herinrichting van het slachthuisterrein. Onder leiding van de Italiaanse architect Aldo Rossi kwamen hier een woonwijk en een omgebouwde grote hal met vernieuwde ijzeren overkapping. De grote hal biedt plaats aan onder meer het stadsdeelkantoor.

Houd de ingang van de markthal aan je rechterhand en loop door naar het water. Daar op het gravelpad weer linksaf. Steek de Slachthuisstraat over houd het water aan je rechterhand. Je loopt langs vier zijkanten van flatgebouwen. Je ziet muurschilderingen van Karski & Beyond die voor de loop van het leven staan: een wat treurig uitziende vrouw van middelbare leeftijd, een gekroonde ooievaar met baby, een onbevangen jongetje met speelgoedvliegtuigje en een donkere vrouw in de bloei van haar leven. Deze street art is van 2016 en gemaakt in opdracht van woningcorporatie Staedion.

Loop verder langs het water tot de brug met de trambaan. Links zie je in de verte een muurschildering nu met een ooievaar. Je gaat rechtsaf over de brug. Links voor je zie je het vroegere Haagse Tehuis voor Ongehuwden (1925) van architect De Bazel. Nu onder meer studentenhuysvesting.

Je neemt de tweede straat linksaf, Asstraat. Je komt uit bij de Noordpolderkade en gaat daar linksaf. Let even op het bijna huiselijk tafereel met blauwe koffiepote en een combinatie van een omgevallen stoel en tafel. Aan het eind op de Laakkade rechtsaf.

Op eind linksaf bruggetje over langs de Laakmolen (1699), meteen rechtsaf en linksaf. Daarna rechtsaf over de Trekvliesbrug. Bij de grote weg, de Binckhorstlaan, rechtsaf. Na 100 meter kom je bij een hotel dat street art heeft omarmd: The Hague Teleport Hotel.

Het hele hotel is één groot street-artfestijn. Buiten zie je al de grote beschilderde pilaren voor het hotel. Op de begane grond, bij de bar en in de eetruimte, zie je veel street art. Dit geldt ook voor de gangen op alle verdiepingen.

We lopen weer verder. Na 150 meter is rechts Kasteel de Binckhorst. Direct na de toegang tot het kasteel zie je twee muurschilderingen. Ze staan op twee delen van het gebouw Binck Base. Op het voorste deel staat de schildering hoog in de gevel. Je moet een beetje naar achteren en naar boven kijken om de abstracte kleurrijke muurschildering van Darry Perier te zien. Wel goed te zien en een genot om naar te kijken is de muurschildering van Collin van der Sluijs en SuperA uit 2019 in het deel van het gebouw hierna. Het is afbeelding van Ellen Page. Zij is een Canadese actrice. Het is een reclame voor de Netflix-serie The Umbrella Academy waarin Ellen Page een van de hoofdrolspelers is.

Direct hierna gaan we op de hoek bij een muurschildering van 13 verschillende kunstenaars rechtsaf naar twee horecagelegenheden die prachtig aan de Fokkerhaven en de Haagse Trekvlies gelegen zijn. Op het eind van de ingeslagen weg linksaf en dan rechtsaf, eerst naar Glaswerk.

Restaurant Glaswerk bevindt zich in het vroegere kantoor en laboratorium met bovenwoning van een voormalige verffabriek. Op de zijgevel van het restaurant (open van donderdag t/m zondag) is een schildering te zien waarvan het onderste deel werd ingebouwd. Van buiten is hij dus nauwelijks te zien. Hij is van het duo Bier & Brood uit Rotterdam.

Het restaurant ligt tegenover Capriole aan de Fokkerhaven. Dit is een oude verffabriek uit 1920. Die werd in 2016 verbouwd waarna het koffiebedrijf Capriole uit 1975 ging uitbreiden en zich vestigde in de Binckhorst. Geopend van woensdag t/m zondag. Bij goed weer is het heerlijk zitten op het terras.

Loop na Capriole terug. Vrij snel rechts zie je een hekschildering van Zesta Online & Page33 Art.

We lopen dezelfde weg terug als de heenweg tot we weer op de Binckhorstlaan zijn. Daar gaan we rechtsaf. Je loopt langs de Fokker Terminal die nu een congres- en evenementenlocatie is.

In 1961 kreeg de MTS-school voor luchtvaarttechniek hier een nieuwe behuizing. Centraal stond een hoge hangarachtige ruimte om aan vliegtuigen te werken. Er omheen waren leslokalen. In 1966 kreeg de school een nieuwe naam: de Anthony Fokker School genoemd naar sponsor Fokker.

In 1994 ging de school naar Hoofddorp en werd Nederlands Luchtvaart College. Daarna had het gebouw verschillende functies. Na een positief uitgevallen haalbaarheidsonderzoek op initiatief van de gemeente Den Haag werd het gebouw in 2009 herontwikkeld tot congres- en evenementenlocatie met de naam Fokker Terminal.

Loop iets verder. Achter de hekken van het parkeerterrein van de Fokker Terminal zie je rechts de muurschildering Planet Binck op een muur van 50 meter lang. Het thema is de toekomst van de Binckhorst. Vier kunstenaars hebben in hun eigen stijl hieraan gewerkt.

Aan de overzijde van het parkeerterrein is nog een grote schildering gemaakt: Flying Lady Wall

Deze twaalf meter lange muurschildering is gemaakt door vier vrouwen: Sophia, Page33, Dünya en Marilou. De titel van het kunstwerk heeft drie raakvlakken. Flying is verbonden met de Fokker Terminal. Het jaar waarin het werk werd gemaakt (2019) had als thema 'Vrouw in de kunst'. En de muur grenst aan en is van Skatepark Sweatshop, waarnaar de dames vliegen op hun skateboard.

Na het parkeerterrein rechtsaf richting skatepark Sweatshop. Bij de ingang van het terrein aangekomen gaan we naar het voorterrein van de skatehal en de skatehal zelf.

Dit skatepark bestaat sinds 2009 en bevat een en al street art.

Terug naar de Binckhorstlaan. Steek die over. Links van gebouw Trefpunt Binckhorst is weer een muur met street art: 'Welkom in de Binckhorst' van Ringo Mollinger.

Loop de Binckhorstlaan verder af. Rechts zie je twee keramische figuren van beeldhouwer Berry Holslag. Ze staan op bedrijfsverzamelgebouw Binck Twins uit 2001.

Steek over bij de eerste straat rechts, de Junostraat. Ga die in. We komen hierna op de Jupiterkade. Op nr.2 'Een culturele pop-up' in een pand van Anna Vastgoed en Cultuur. Houd hierna links aan. Niet ver hierna zie je rechts aan de overkant van het water, op Binck Eiland, de herontwikkeling vanaf 2019 van het voormalige SDU-kantoor van 2002, nu een imposant ten dele uitkragend wooncomplex. SDU staat voor Staatsdrukkerij en Uitgeverij.

We komen uit bij de Binckhorstlaan waar we naar rechts gaan om de Binckhorstbrug over te steken. Linksaf Maanweg. Kruis de Melkwegstraat. Je loopt langs de voor een groot deel omgebouwde appartementen die eerst kantoor waren. Dat was het KPN Hoofdkantoor.

Het complex is in het begin van de 21e eeuw ontwikkeld. Nu is hier nog wel het KPN Business Center. Het wordt omgeven door twaalf voormalige KPN-gebouwen met nu circa 600 huurwoningen die hier vanaf 2018 zijn gebouwd. Daarnaast is er kantoorruimte voor andere bedrijven dan KPN.

Voor Triton Maanplein linksaf. Bij het grote gebouw, nog door KPN in gebruik, linksaf. Eerste weg rechtsaf. Steek bij de trap over naar de overkant. Daar linksaf. Je loopt langs Apollo 14, een gebouw met links en rechts street art op de voorgevel. Het is een bedrijfsverzamelgebouw voor creatieve ondernemers en onderdeel van het voormalige KPN-complex.

Loop door tot even voor de hoek met de Melkwegstraat. Hier staat de High Tea Table van Daan den Houter op een grondschildering van Dario Goldbach.

Aan de overzijde, op de andere hoek, nog meer street art. Van het creatieve duo Zesta Online & Page33 Art.

We gaan rechtdoor. Iets verder links zien we in grote letters Surf Poel staan. Dit is een indoor wave pool. In het weekend sla je hier rechtsaf en kom je uit bij brouwerij Kompaan aan je rechterhand aan de waterkant.

Op doordeweekse dagen loop je rechtdoor naar de Caballerofabriek, die in het weekend gesloten is.

Je komt langs een elektriciteitshuisje met street art aan alle kanten. Het werk is van Tobias Becker Hoff.

Verderop is aan je rechterhand het bedrijfsverzamelgebouw Titaan. Het is in 2023 weer in gebruik genomen als broedplaats voor vernieuwende creatieve bedrijven met circa 60 units.

Aan de linkerkant van de weg is de zijkant aan van het bedrijfsverzamelgebouw van de vroegere Caballerofabriek. We gaan naar de hoofdingang door naar het water te lopen en daarna twee keer naar links. Onderweg komen we café-restaurant Loetje tegen (open van 12 tot 23 uur), de opvolger van Mama Kelly. Achteraan zie je de pijp van het ketelhuis van de vroegere fabriek. Iets verder links is de hoofdingang van wat nu verzamelpand voor creatieve ondernemers.

Sigarettenfabriek Laurens liet de fabriek in 1953 neerzetten. Laurens kwam later in handen van de British American Tobacco (BAT) die in 1995 verhuisde naar Zevenaar. Daarna kwam de gemeente Den Haag in actie en ontwikkelde de fabriek tot een bedrijfsverzamelgebouw (ook bekend als CabFab) voor creatieve en innovatieve bedrijven. Er zijn nu zo'n 100 bedrijven.

Als we hier wat hebben rondgekeken gaan we weer terug. Sla na de toegangspoort en slagbomen van het terrein linksaf naar de kade en dan rechtsaf naar brouwerij Kompaan.

Neem dezelfde weg naar brouwerij Kompaan. Dit is een brouwerij die hier in 2015 is gekomen als droom van twee kompanen. Eerder bestond de Kompaan al, maar dan als huisbrouwer en als gastbrouwer. Er is nu een bierbar/proeverij aan verbonden met terras waar je heerlijk aan de haven kunt zitten.

Er zijn veel bieren van de tap. Woensdag, donderdag en vrijdag gaat de Kompaan om 14.00 uur open, op zaterdag en zondag om 13.00 uur.

Ga verder rechtdoor. Linksaf Melkwegstraat. Je komt op de Zonweg. Links van je zie je achter de bushalte street art op een trafohuisje. Hij is van ANGST en laat de grote kraan van de cementfabriek zien.

Je slaat op de Zonweg rechts en dan linksaf, Zuiderkroonstraat. Aan het eind van de straat en rechts daarvan twee hoogtepunten van de street art in de Binckhorst.

De eerste muurschildering is van Karski & Beyond. Heel opvallend zijn het vliegtuig, auto's en de haan en de kip. Vliegtuigen waren vroeger vertegenwoordigd op de Anthony Fokker School met een hangarachtige praktijkruimte waar aan vliegtuigen kon worden gesleuteld. De auto's staan symbool voor de vele autobedrijven die hier gevestigd waren. En hanen en kippen scharrelden veel rond op de Binckhorst.

Rechts om de hoek zie je werk van de Spaanse Lily Birk die een portret van Santa Barbara geschilderd. De pauw en het zwaard zijn attributen van haar als beschermheilige. Het werk is een verwijzing naar de gelijknamige begraafplaats schuin aan de overkant.

We gaan linksaf met op de hoek een beschilderd elektriciteitshuisje. Loop tot de Castorstraat. Links zie je een nieuwe muurschildering uit 2022 die de vervanger is van de vroegere populaire muurschildering met het Leger des Heils. Hij is van SOGOSHOW (Sophie en Gordon).

Rechtsaf Castorstraat. Op eind rechtdoor over de Carweide. Linksaf naar de Binckhorstlaan. Daar rechtsaf. Steek de Supernovaweg over. Rechts voor je zie je een voormalig PTT-gebouw, nu bedrijfsverzamelgebouw Bink 36 en huisvester van The Harbour Club, vrij chique horeca.

Dit was vanaf 1918 het centrale magazijn, later ook de werkplaats van de PTT. Het is nu een creatieve plek verdeeld over vier gebouwen voor ongeveer 200 creatieve en innovatieve ondernemingen.

Om er te komen passeer je de street art onderaan het viaduct. Daarna rechtsaf langs de slagbomen. Bij de gele deur kun je naar binnen, waarna je doorloopt naar het volgende gebouw, Magazijn. Hier even linksaf naar de ingang van Magazijn. In de hal is de lift naar The Harbour Club op de vijfde verdieping. Open vanaf 12 uur, behalve op zaterdag dan vanaf 17 uur. Voorbij de lift is een toilet en iets verder een lunchroom (op maandag t/m vrijdag van 10.30 tot 16.00 uur).

Als je alles gezien hebt, loop je langs de slagbomen het terrein weer af en ga je op de weg linksaf. Neem het spoorviaduct aan de rechterzijde. Direct hierna rechtsaf. Op de betonnen muur rechts is vrij veel street art met snel het portret met baard en sigaar van streetartfotograaf Akbar Simonse. Op eind, Trekvlietplein, rechtdoor bruggetje over. Dan linksaf en rechtsaf naar de drukke weg. Neem daar het zebraapad en loop verder tot na nr.17. Rechtsaf is de ingang van Den Haag HS.

Praktische informatie

Om op de route te komen neem je op station HS de noordelijke passage uitgang Laakhaven.

Houd er rekening mee dat de voormalige Caballerofabriek op de Brinckhorst in het weekend gesloten is.

Deze wandeling staat in de wandelgids **Den Haag acht keer anders** die zal verschijnen bij uitgeverij Gegarandeerd Onregelmatig. Auteur Gerard Goudriaan is stedenverkenner en wandelsocioloog

 4 **Neem een abonnement!**
Meer dan 1500 wandelkaarten voor slechts
€ 13,50